

HET WOORD VAN DE WEEK

25 januari 1959

VERSCHIJNT WEKELIJKS

12e jaargang nr. 4

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

- 1 Februari — V.A.R.A. 9.45 — Dr. J. P. van Praag. Grote en kleine hersenen.
8 Februari — V.A.R.A. 9.45 — Prof. Dr. D. Loenen. Artsen en rechterseed.
Levende Griekse cultuurmonumenten.
15 Februari — V.A.R.A. 9.45 — Prof. Dr. G. Stuiveling.
„De illusie van de toekomst”.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.



Door eenzaamheid verbonden

Bij een vliegtuigramp was zijn broer omgekomen. De broer van een mijner studiegenoten, bij wie ik nogal eens opliep in een beginnende vriendschap. Ik wist, hoe de twee op elkaar gesteld waren, en daarom durfde ik er niet naar toe.

Condoleantiebezoeken had ik wel meer gebracht, maar dat is wat anders dan de ontmoeting met iemand die je persoonlijk kent, en die een verdriet heeft, waar je zelf nog niet bij kunt. Verlegenheid en schroom weerhielden mij, en m'n vriend bleef die dagen alleen. Alleen ja, ondanks allerlei bezoek, maar hij had gewacht op z'n kameraad en bekende me later zijn teleurstelling. We waren intens met elkaar bezig geweest zonder het te weten, dus toch in feite geïsoleerd.

Dat was onrijpheid van gevoelsleven, onervarenheid met verdriet. Het is later wel anders geworden. Wij hebben nu een contact, waarin woorden nauwelijks nodig zijn, daar is ook steeds minder tijd voor. We wonen in een verschillende plaats, hebben beiden een gezin en druk werk. De vriendschap werd volwassen, maar nu maken de omstandigheden weer scheiding. Het ogenblik kan komen, waarop de een van de ander de zwartomrande kaart ontvangt, nadat we in geen maanden of jaren van elkaar gehoord hadden.

De dood kan mensen eenzaam maken bij het ouder worden, zoals verlegenheid en zelfzucht het deden in de jeugd.

Toch staan we met deze ervaringen nog in een voorportaal der eenzaamheid. De teleurstelling en scheiding die ik aanduidde, worden zo pijnlijk gevoeld, omdat je naar elkaar verlangt, om elkaar geeft. Erger wordt het, als iemand hunkert naar zulk een verbinding, al was 't maar met één mens, zonder dat de vonk ooit overspringt. „Ik ben maar 't ene been van een schaar”, zegt een vrouw aan wie het huwelijk is voorbij gegaan, het enige wat ze werkelijk begeerde. En wat dan, als de schaar volledig is, maar de benen kerven elkaar onophoudelijk, zetten elkander klem, of glijden contactloos langs elkaar heen, terwijl het evenmin gelukt, helemaal los te komen?

Eenzaamheid is dan niet meer weemoed, die van innige betrekkingen getuigt — was er maar een bepaalde mens om heimwee naar te hebben! 't Gemis wordt een lege pijn, een afwezige macht, die het bestaan zelf tot een marteling maakt.

Hoe kan ik nu zeggen, dat dit lijden verbondenheid schenkt?

Behoor ik tot die frisse moedgevers van „Kop op, jongen — wij zijn er toch nog?” Of tot de vromen, die zeggen dat je vertrouwen moet hebben? Alsof het een zonde zou zijn, nu eens eerlijk aan alles te twijfelen!

Al deze troostredenen, hoe goed ook bedoeld, vergroten slechts de verwijdering, want ze bewijzen, dat men de ander niet werkelijk aanvoelt in zijn situatie. In sommige gevallen weet hij, dat het nooit meer goed te maken is; of juist de onzekerheid houdt hem gevangen in een vage angst, die niet uit te spreken is, maar die hem van iedereen isoleert.

Pas door dit te beseffen doen we hem recht, eerbiedigen wij onze medemens in zijn lot en houden de enige lijn vast, die ons nog met hem verbindt: Erkenning van zijn onbereikbaarheid.

Ja, die erkenning verbindt, maar dat is toch niet de eenzaamheid zelf?

Een man van onstreeks 45 jaar werd op wrede wijze plotseling beroofd van wat het licht van zijn leven was. Hij ontving degenen die hem deelneming kwamen betuigen, hij waardeerde hun medeleven, hun hulp. Maar in diezelfde dagen begon hij te verstaan, dat niemand hem werkelijk helpen kon, en dat hij dit ook niet wilde. „Ik moest hier alleen door”, zegt hij later, „bij het eigenlijke kon ik niets en niemand toelaten. Hoe ik het verwerkt heb, zou ik niet onder woorden kunnen brengen. Ik weet alleen, dat de dingen anders voor me geworden zijn; de hele wereld, ook ikzelf”.

Er gaat rust van hem uit, bezonkenheid. Hij heeft ons niet nodig om zijn leegte te vullen, want hij is iemand geworden. Daarom dringt hij zich nergens op met een boodschap of een troost. Maar wie eenzaam is, wordt door hem verstaan.

Had ik zo maar m'n vriend kunnen bezoeken na het ongeluk met zijn broer. Dan

hoef je er enkel maar te zijn. Er is contact dank zij de verlatenheid, die je zelf hebt doorgemaakt en steeds opnieuw aanvaarden moet.

Maar zij dan, die het niet aanvaarden kunnen, die in een bos of op een zolder zich van het leven beroven óf tot het eind dat leven voortslepen in somberheid of zelfbeklag? Inderdaad, we waren nog niet tot het uiterste gegaan.

Wie van deze situatie niet weet uit persoonlijke ervaring of ontmoeting, kan ze beschreven vinden in boeken als van Sartre en Blaman; en uitgebeeld in de godsdienstige voorstelling van een hel als plaats der volstreckte verlatenheid. Hoe kunnen sommigen nu geloven in een onbeperkte zaligheid, als tegelijk een aantal van hun medemensens eeuwig in die ellende zullen blijven?

Dan reikt veel dieper het verhaal, dat Christus de verbindingen van God en mens herstelde — dóór zelf eeuwige verlatenheid binnen te gaan. Wie hier niet blijft steken in de specifieke godsdienstige vorm, vindt er een van de diepste elementen van het menselijk bestaan als zodanig.

Elke godsdienst- of levensovertuiging, waarin men zich alomspannend zeker en veilig waant, moet stukbreken op de schreeuw der wanhopigen, die in de wereld zijn. Eerst dan raken we aan de waarheid, als hun eenzaamheid ook de onze geworden is.

Daar is niet meer voor nodig dan het leven zelf: De pijn die daarin voorkomt niet ontvluchten, maar tot in zijn wortels doorvoelen. Al in het afscheid van goede vrienden; dan in de confrontatie met ongelukkigen, die voor niemand bereikbaar zijn en kent U ook niet de ogenblikken, waarin blijkt dat iedere mens tenslotte toch aan zichzelf denkt en z'n eigen leven leeft? Sterven moet je alleen; maar ook het leven stelt ons zo nu en dan voor een keuze, waarin geen mens of God ons meer de weg kunnen wijzen.

Een moeilijke verloving — verbreken of voortzetten; een losbandig kind — vrijlaten of beschermen; een alles eisende opdracht — aanvaarden of afwijzen. Dingen, waarvan ons bestaan kan afhangen, en dat van anderen erbij. Verzaak ik de juiste gelegenheid (ik leef maar één keer!), dan is er geen macht ter wereld die de klok terug kan draaien.

Wat is nu goed of kwaad, verstandig of dom? De algemene normen ken ik wel, maar ze reiken niet tot mijn persoonlijke situatie. Daar staan we alleen; en ook de toekomst is ons verborgen. Juist op het meest-beslissend ogenblik staren we in een donkerde zonder houvast, waarin geen boven of beneden is.

Welnu, hier ben ik. Alles beter dan illusies. Het wezenlijkste wil ik proeven, de bodemloosheid — hier is mijn sprong. . . . Bodemloos weet ik me het volgende ogenblik verbonden met al wat is en wat daar boven uit mag gaan.

Want ik heb het ergste niet gevreesd; van het bestaan de onderkant — die geen grenzen heeft. Ik weet, dat het altijd nog erger worden kan en juist daaraan geef ik me over: Het onvoorspelbare, wijder dan mijn blik.

Merkt U, dat ik in de eerste persoon moest gaan spreken? Hoe kan ik weten, dat deze „sprong” ook voor een ander geldt?

Dat is mijn eenzaamheid, zoals U de Uwe hebt, zodra U iets doet of zegt, dat echt van Uzelf is.

En toch ligt in dat eigene onze bestemming. Daarin volbrengen wij iets, dat niemand anders voor ons kan doen. Beseft U dat van Uzelf? Dat U een oogopslag hebt als geen ander, en gebaren, en een levensgeschiedenis? Hoe akelig het daarmee ook gesteld moge zijn, er is een kern in U die slechts eenmaal voorkomt in heel het wereldbeloop. Daarom bent U alleen; maar het betekent tegelijk Uw plaats in het geheel, dat niet valt te overzien; Uw onaanwijsbare verbondenheid.

Het zijn wel woorden vol tegenspraak. Onvermijdelijk, als men in mensentaal naar het diepste wil wijzen, dat immers niet te vangen is. Duidelijk wil ik na deze uiterste ontboezeming ook uitspreken, dat het lot der ezamen er niet mee is verklaard; laat staan opgeheven; hebben wij het niet veeleer getrokken in het centrum van 't menszijn? Er is dan ook in 't leven van alledag geen wezenlijke verbinding, die de verlatenheid omzeilen kan.

Een moeder moet afscheid nemen van haar kind; het is haar, of de wereld zich van haar scheurt. Aanvaardt ze het — ze krijgt een volwassen zoon of dochter terug. Blijft ze het kind echter binden, dan verandert zijn liefde in vijandschap of medelijden.

Zo is het tussen man en vrouw; elkaar tot eenheid dwingen brengt innerlijke scheiding. Laat de ander vrij, durf zelf alleen te zijn, dat opent de poort voor oprechte liefde. „Durf alleen te zijn” — dat geldt niet slechts voor ongehuwden. Integendeel, bij hen wordt openbaar, hoe het uiteindelijk met ieder staat: aangevoelen op zichzelf. Wie, ongehuwd, dit heeft doorzien, kan om zich heen een sfeer scheppen, die het door intimiteit en ruimte van menige gezinsvesting wint.

En de maatschappij? is ook daar niet de mens genoopt te vechten voor z'n plaats? Dit erkennend, kan men door realistisch overleg komen tot vruchtbare samenwerking. Verwijdering en haat ontstaan als iemand de andere partij haar strijd voor

eigen belang moreel kwalijk neemt, omdat men van een overspannen gemeenschaps-
idee is uitgegaan.

Tot in de grote politieke strijd wreekt zich deze wil om de wereld te beheersen
door eenheid. Waarachtige toenadering kan slechts berusten op eerbiediging voor
elkaars eigen weg.

Ben ik al aan een wereldprogramma bezig; een boodschap voor iedere mens en
elk probleem? De hemel beware me! De hemel, die al begint bij m'n eigen vrouw:

Pal tegenover wat ik nu heb gezegd, leeft zij vanuit het „samen”. Dan wordt 't
pas „echt”, dan wordt ze zichzelf. Naast en achter haar zie ik andere zonnige of
afhankelijke naturen, verwarmend door spontaan saamhorigheidsgevoel, dat heus
niet altijd door verlating is heengegaan. Niemand wordt mens dan door gemeen-
schap. Techniek en economie maken het thans onmogelijk, zonder de anderen te
bestaan.

Maar met de onderlinge afhankelijkheid groeit ook de roep om persoonlijke vrij-
heden, en ik zie buitenstaanders, die in geen enkele gemeenschap bevrediging vinden;
ik zie spontanelingen, die tenslotte toch op zichzelf worden teruggeworpen en pas
door de eenzaamheid rijpt hun gemeenschapsgevoel tot zijn eigenlijke diepte.
Verenkeling en saamhorigheid, slechts in betrekking tot elkander kunnen ze bestaan
en tot hun volle betekenis komen. 't Is, of ik een appel heb gespleten om één der
snijvlakken in het licht te houden. Zo was het geen volle appel meer, maar — we
konden in het klokhuis kijken.

Aan 't eind heb ik nog even het andere stuk laten zien en het geheel weer
samengevoegd.

De snede blijft. Geen leven zonder scheiding.

Zo is het ook tussen U en mij. We hebben elkaar niet eens gezien. Straks breekt
het radiocontact, in een of twee seconden stilte: Kruispunt van verbinding en
eenzaamheid.

Vaarwel.

P. N. KRUYSWIJK.

Mededeling aan onze lezers

Het begin van het jaar geeft de administratie altijd weer een grote
hoeveelheid extra werk doordat de inning van de abonnementsgelden
weer voor de deur staat. U kunt ons veel werk besparen door het ver-
schuldigde bedrag voor 1959, t.w. f 4,—, vóór 15 februari 1959 op onze
postrekening 30.49.60 over te schrijven.

Op 16 februari gaan onze kwitanties de deur uit en dat betekent 30 ct.
kosten en tijd, welke wij graag voor andere doeleinden wilden ge-
bruiken.

Voor uw medewerking onze hartelijke dank.

CENTRAAL BUREAU